

Kur'an'da "es-Salâtü'l-Vüstâ"

Nuh SAVA *

Öz :“es-Salâtü'l-vüstâ”, Kur'ân'da yerine getirilmesi özellikle emredilen namazlardan birisi oldu u için bu husus, slam âlimlerinin özellikle de müfessirlerin dikkatini çeken bir nokta olmu tur. Bunun üzerine âlimler bu ifadenin hususi olarak zikredilmesine yönelik yorumlar yapmışlardır. Bazıları, söz konusu namaza derlili yönünden yaklaşım yorumlarını bu yönde ortaya koyarken bazıları da bu namazın, hangi namaz oldu u hususuna a ırlık vererek görüşlerini bu yönde beyan etmişlerdir. Ortaya konan görüşlerden bazılarına göre “es-Salâtü'l-vüstâ” ikinci namazı, sabah namazı, sabahla ö le namazlarının her ikisi, ikinci ve ö le namazları, cuma ve bayram namazları olabilir. Bu namazın hangisi oldu u yönünde yirmiyeye yakın görüş beyan edilmiş olmakla birlikte konunun özel bir çalı mada ele alınmaması olması böyle bir çalı manın yapılmasının gereklili ini ortaya koymaktadır. Biz, bu çalı ma ile konuyla ilgili yaklaşımları derli toplu bir şekilde ele alıp çe itli gerekçelerden yola çıkarak “vüstâ”dan murad edilenin ne oldu unu ortaya koymaya çalıştık. Bu farklı görüşlerin içerisinde vüstâ ile kastedilenin sabah veya ikinci namazı olması gerekti i yönünde ileri sürülen görüşler daha sahih kabul edilebilir. Tarihsel gerçeklikler açısından ise vüstânın ikinci namazı olması gerekti i daha do ru bir görüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Be vakit namaz, salât, es-salâtü'l-vüstâ, ibâdet, farz, mükellef, insan

The Middle Prayer in The Quran

Abstract: Because ‘as-Salatu’l-Wusta’(The Middle Prayer) is one of the salats in the Quran that is ordered to be prayed, this issue has attracted the attention of most of the Islamic scholars, especially of the Commentators of the Quran. For this reason, scholars have made comments about why it is specifically indicated in the Quran. Some scholars approached the issue in terms of the value of this salat and commented on this way while some others have concentrated on which salat ‘as-Salatu’l-Wusta’ actually is. According to various opinions mentioned by them, as-salatu’l-wusta is argued to be either salatu’l-asr or salatü’l-fajr or both salatu’l-fajr and salatu’z-zuhr or both salatu’z-zuhr and salatu’l-asr or salatu’l-jumuah or salatu’l-eid and so on. Although there are more than twenty opinions about this, there is no complete study of this subject and this requires a new study on this topic. This paper tries to bring together and analyze all these various approaches and attempts to find out what is actually meant by as-salatu’l-wusta. Among all different opinions, the ones that argue that as-salatu’l-wusta should be salatu’l-fajr or salatu’l-asr can be considered more trustworthy. When considered in terms of historical realities, the one that says as-salatu’l-wusta is salatu’l-asr would be more accurate.

* Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Ü. İlahiyat Fakültesi, nsavas@pau.edu.tr.

Keywords: The five daily prayers, pray, the middle pray, worship, assume, amenable, human.

ktibas / Citation: Nuh Sava , “Kur’an’da ‘es-Salâtü’l-Vüstâ”, Usûl, 15 (2011/1), 31 - 52.

Giri

Yüce Allah Kur’an’da insanların ve cinlerin yaratılış amacını “*Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım*”¹ ekinde ifâde etmektedir. Biz Allah’ın bu gayesini bizzat âyetin kendi çerçevesinden bakarak incelediğimizde, her iki grubun da (cin-insan olarak) mutlak bir şekilde Allah’a ibadet etmekle mükellef olduğunu görmekteyiz.

Netice itibarıyla, Yüce Allah’ın bu gayesini veciz bir şekilde özetlediği ve daha sonra gönderdiği olduğu elçiler vâsıtasıyla, yarattığı bu varlıkların kendisine nasıl kulluk edecekleri hususunda bir takım emirler ve yasaklar yüklü, ilahî mesajlar gönderdiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda son Peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.) vâsıtası ile müslümanlara (insan-cin toplumu olarak) gönderdiği olduğu mesajlarda, mükellef oldukları ibâdet türlerinden oruç, zekât, hac, namaz vs. gibi farızaları bildirmiştir. Bu farızalardan birisi olan namaz emrinin içinde bulunan ve bizim çalıcı mamızın da odak noktasını oluşturduğu turan salâtü’l-vüstâyı ise, “*Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın*”² mealindeki ayeti ile emretmiştir.

Söz konusu âyette geçen “**orta namaz**” ile ilgili olarak, âlimler tarafından farklı kanaatler dile getirilmiştir. Konunun önemine binaen âlimlerce dile getirilen fikirler doğrultusunda konuyu ele alırken bazı âlimlerin eserlerine başvurarak yorumlarını ve görüşlerini derleyip incelemeyi ve aralarında mukayeseler yaparak isâbetli görüşümüz yorum ve teviller doğrultusunda kendi görüşümüzü de beyân ederek bir sonuca varmayı hedefliyoruz.

I. es-Salâtü’l-Vüstâ Kavramı

Bu kavramın Kur’an’daki yüklenmiş olduğu misyon ve anlamını doğru anlayabilmek için, söz konusu kelimenin etimolojisini iyi bilmek gerekmektedir.

¹ ez-Zâriyât, 51/56.

² el-Bakara, 2/238.

dir. Dolayısıyla meseleyi çözüme kavuşturabilmek için yapılacak ilk işlem, sözcü ünün Arap dilindeki doğru anlam ve kullanımını doğru tespit etmektir. kelimesinin türediği " - - = " sözcü üyle ilgili *Lisânu'l-Arab* ve *Tâcu'l-Arûs*'da u bilgileri yer almaktadır:

" - - " kök sözcü ü " = vasat" ekinde ortası harekeli okundu-
unda isim, " = vast" ekinde ortası sâkin okundu unda da zarf olarak kullanılmaktadır. Anlam olarak, *bir eyin iki ucu arasındaki kendine ait kısmı (o eyin ortası), ipi ortasından kavramak, oku ortasından kırmak, bir eyin en hayırlı, en erefli ve en yararlı bölümü* gibi manalara gelmektedir. Zîrâ Arap örfünde bir eyin ortası, o eyin en hayırlı, en yararlı bölümü anlamına gelmektedir. Mesela at veya devesine binecek bir bedevi için, o binek hayvanlarının binilecek en hayırlı yeri bellerinin ortasıdır. Yine devesi için yapacağı ağıl için en hayırlı yer otlağın ortasıdır. Gerdanlığın, inci veya elmas takılacak en hayırlı, en mükemmel yeri ortasıdır. Ayrıca her güzel ve yararlı davranış, kendi cinsinden olan davranışların ortada olanıdır. Meselâ cömertlik, cimrilik ve savurganlığın ortasında bir davranıştır. Cesaret, korkaklık ve saldırganlık arasında bir davranıştır. te bu nedenle sözcü ü, genel olarak *hayırlı, yararlı ve üstün* anlamlarına gelmektedir. Araplar, bir kişi için "o, kavminin evsattır" dediklerinde onun kavminin en hayırlı, yararlı, erefli olanı olduğunu belirtmek isterler. Yine Araplar, " u وَسِيطٌ (vasîtu) ki iye bir bakın" dediklerinde, u hayırlı, erefli ki iye bir bakın, demek isterler. Bu durumda sözcü ünün "en efdal" anlamına kullanıldığını görmekteyiz. Buna göre Yüce Allah'ın "Ve i te böylece biz, sizi, insanlara ahitler olasınız, Peygamber de sizlere âhit olsun diye sizi vasat bir ümmet kıldık"³ ifadesi, "Biz, i te böylece sizi hayırlı, yararlı ve erefli bir ümmet kıldık" anlamına gelmektedir.

el-Bakara, 2/238'de yer alan deyimini ile ilgili 40'a yakın rivâyet olup bunlar 19 farklı görüşü içermektedir. sözcü ünü, "en efdal" anlamında de erlendirenlere göre mezkur görüşlerden en kuvvetlisi es-salâtü'l-vüstânın ikindi, sabah ve cuma namazı olmasıdır. Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre sözcü ü, Araplar arasında "hayırlı, yararlı" anlamında kullanılmaktadır. O hâlde, sözcü ünün ism-i tafidîli ve müennes kalıbı olan

³ el-Bakara, 2/143.

ile müzekker kalıbı olan sözcükleri de, en hayırlı ve en yararlı anlamına gelmektedir.⁴

el-Vüstâ sözcü ünün türevleri, Kur’ân’da 5 yerde geçmektedir. Bunlar:
(el-Bakara, 2/143), (el-Bakara, 2/238), (el-Mâide, 5/89),
(el-Kalem, 68/28) ve (el-Âdiyât, 100/5), ifadeleridir.

II. es-Salâtü’l-Vüstâ ile İlgili Görümler ve Değerlendirmeler

A. Sahabeye Göre es-Salâtü’l-Vüstâ

Sahabenin, Rasulullah’a olan bağlılığından herhangi bir üphe duyulmaz. Ancak onlar, bakıaçıların farklılığı sebebiyle, bazı hadislerle birden fazla yorum getirebilmişlerdir. Böylece bazı konularda ortaya muhtelif görüşler çıkmıştır. Bu tür hadislerden birinde Hz. Peygamber (s.a.), “Bizi *es-salâtü’l-vüstâ*dan alıkoydular. Allah evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun” buyurmuştur.⁵ Sahabenin, es-salâtü’l-vüstânın hangisi olduğunu ile ilgili yaptıkları yorumları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Sabah Namazıdır

Bu görüşü benimseyenler: Ebu Umâme, Enes, Câbir, Ebu’l-Âliye Rafî b. Mehran, Atâ b. Ebî Rabâh, krime b. Ebî Cehil, Mücâhid gibi seçkin zevâttir.⁶ Bunlar, bn Cerîr’in (311/923), Avf el-Ârâbî (146/763) ve Ebu Racâ el-Utâridî (117/735) kanalıyla yapmış oldukları rivayeti esas almışlardır: “O şöyle diyordu: bn Abbâs’ın arkasında sabah namazını kıldım. O, ellerini kaldırarak kunut duasını okudu ve namazdan sonra da onları söyledi: “ te bu namaz,

⁴ Muhammed b. Makrame b. Ali Ebu’l Fadl Cemâluddîn b. Manzûr,(1311/711) *Lisânu’l-Arab*, Dâru’s-Sâdır, Beyrut, 1414/1993, XV, 296; Muhibbuddin Ebu’l-Feyz es-Seyyid Murtazâ ez-Zebîdî (1790/1205), *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Matbaatü’l-Hayriyye (XVI), Mısır 1306/1888, XVI, 178.

⁵ Muhammed b. smâil Ebu Abdullah el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Matbaa Dâr-u Tavkunnecât, I-IX, birinci baskı,1422 h., IV,43.

⁶ Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed b. brahim b. Ömer e’eyhî Ebu’l-Hasen (741/1314), *Lübâbu’t-Tevîl fî Meâni’t-Tenzîl*, I-V, 1. Baskı (725/1325) daha sonra Mısırdaki (1331/1912) yılında 7 kez basılmıştır. Son kez de Muhammed Ali ahin tahkikli I. Baskı Dâru’l-Kutübü’l-İlmiyye – Beyrut 1415/1994.

bizden “فَاتِنِينَ” olarak huzur ve hu u içerisinde duâlar ederek, edâ etmemiz istenen es-salâtü'l-vüstâdır.”⁷

Di er bir neden: bn Cerîr'in yine Utâridî (117/735), bn Amr (65/684) ve Ebu'l-Âliye (93/711) kanalıyla yapmı oldu u tahricindeki u sözleridir: Hz. Ömer (r.a.), döneminde Basra'da Ebu Mûsâ Abdullah b. Kays'ın (614/662) arkasında sabah namazını kıldım ve onlara “es-Salâtü'l-vüstâ nedir?” diye sordum. Onlar da “ te kılmı oldu un bu namazdır” dediler. mam âfî (204/819) ve mam Mâlik b. Enes (179/795) de aynı sebepten (kunut okunundan) yolculukta kısaltma olayı olmadı ndan ve iki sesli, iki sessiz namaz arasında bulundu undan dolayı sabah namazını es-salâtü'l-vüstâ olarak kabul etmektedirler.⁸

2. Ö le Namazdır

Hz. Âi e (r.ah), Ebu Sa'îd el-Hudrî, Zeyd b. Sâbit Abdullah b. eddâd, Üsâme b. Zeyd es-salâtü'l-vüstânın ö le namazı oldu u kanaatini benimsemi lerdir. Onların bu görü ü benimsemelerinin sebebi Ebu Davûd'un (275/889) tahric etmi oldu u bir hadisteki Zeyd b. Sâbit'in u sözleridir: “Rasulullah (s.a.), ö le namazını günün sıcaklı mın tam kavurucu oldu u bir anda kıldırırdı. Sahabeye bundan daha a ır gelen bir namaz olmazdı. Bunun üzerine “*Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve ba lılık içinde namaz kılın*”⁹ âyeti nazil oldu.

Di er bir sebep ise Tayâlisî'nin (204/819), Zühre b. Ma'bed tariki ile yapmı oldu u u rivayettir: “Zeyd b.Sâbit'in yanındaydık. Üsâme'ye birisini gönderip es-salâtü'l-vüstâ hakkında soru sordurdular. Üsâme, “O ö le namazıdır” dedi.”¹⁰ Ahmed b. Hanbel de (241/855) aynı ekilde rivayette bulunurken unları ilâve etmi tir: “Nebî (s.a.), ö le namazını tam sıcaklı ın deh etli oldu u bir anda kıldırırdı. Arkasında sadece bir veya iki saf olurdu. nsanlar

⁷ bn Hacer, ihâbuddîn Ahmed b. Hacer b. Ahmed el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-Bârî*, I-XIII, Dâru'l-Marife, 1379/ 1959, VIII, 196; Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, V, 215, 216, 219, XVII, 522; Ebu Ömer en-Nemrî, *el- stizkâr*, II, 189,190.

⁸ bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 196.

⁹ el-Bakara, 2/238.

¹⁰ bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 196.

ya ö le uykusuna dalmı lar ya da ticaretle me gul olurlardı. Bu nedenle mezkûr âyet inmi tir.”¹¹

3. kindi Namazıdır

Bu görü , bizzat Rasulullah’ın (s.a.) beyanına dayanır.¹² Bu hususta Ahmed b. Hanbel, unları söylemektedir: Ümmü Seleme Ebu Eyyub, Ebu Sa’îd, Zeyd b. Sâbit, Ebu Hureyre ve bn-i Abbas gibi bazı sahâbîler es-salâtü’l-vüstânın ikinci namazı oldu unu söylemi lerdir. Ahmed b. Hanbel’e göre bunların dayandıkları sa lam birkaç delilleri vardır.

Birinci delil: Mu’âz b. Fudâle yoluyla gelen Câbir b. Abdullah’ın nakletti i u rivayettir: “Hz. Ömer, Hendek Sava ı günü kâfirler hakkında sert sözler mırıldanarak güne battıktan sonra Rasulullah’ın (s.a.) yanına geldi ve öyle söyledi: Yâ Rasulallah! Güne batmak üzereydi, yeti tirip de ikinci namazımı kılamadım. Nebî (s.a.): “Vallahi ben de kılamadım” dedi. Biz de birlikte Buthan’a (Medine yakınlarında bir yer ismi) yöneldik. Rasulullah (s.a.) orada namaz için abdest aldı ve güne battıktan sonra ikindiye, ardından da ak amı kıldı.¹³

İkinci delil: Kendisine es-salâtü’l-vüstâ hakkında soru soruldu unda Hz. Ali’nin “Hz. Muhammed’in (s.a.) Hendek Sava ı günü kendilerini ikinci namazından alı koyanlar için, bedduâ mahiyetindeki söylemi oldu u “*Ne oluyor onlara! Bizi, güne batuncaya kadar, orta namazdan alıkoydular. Allah, onların kalplerini ve evlerini ate le doldursun!*”¹⁴ hadisini duyuncaya kadar onu sabah namazı zannederdik!¹⁵ eklinde vermi oldu u cevabıdır. Dolayısıyla nın, oldu u hadis ile sabittir. Bu nedenle bn Mes’ûd ve Ebu Hureyre bu görü ü benimsemi lerdir.

Ahmed b. Hanbel de hadisin sıhhatine kâil olarak aynı görü ü payla maktadır. Tirmizî (279/892), “Bu görü hadis bilginlerinin ekserîsinin görü üdür”

¹¹ bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 68; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi-u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Kahire 1354, III, 190.

¹² el-Hâzin, *Tefsîru’l-Hâzin*, I, 172.

¹³ bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 68.

¹⁴ Tirmizî, *Salât*, 19; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 12, 13, 23; Beyhakî, *es-Sünnetü’l-Kubrâ*, I, 460, II, 220.

¹⁵ bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VIII, 195-196.

derken, Mâverdü (450/1058), bu kanaatin tâbiûnun büyük ço unlu una ait oldu unu ifade eder. Hanefî mezhebinde de do ru kabul edilen görü budur.¹⁶

Ebu'l-Hasan el Kassâr'a (271/884) gelince, O, bu hususa farklı bir yorum getirmi ve öyle söylemi tir: " kindi namazına "orta namaz" denilmesi o güne mahsustur. Çünkü o gün onlar ö le, ikinci ve ak am namazları olmak üzere toplam üç vakit namazdan alıkonmu lardı. kindi namazına baktı ımızda da ö le ile ak am namazlarının ortasına dü tü ünü görmekteyiz. Dolayısıy- la ikinci namazına denmesi sadece o güne mahsustur.¹⁷

Bize göre el Kassâr'ın bu yorumu, isâbetli bir yorum gibi gözükmemektedir. Zîrâ âyeti, Hendek Sava ı'ndan önce nâzil olmu ve vüstâ terimi orada zikredilmekteydi ki Rasulullah (s.a.) es-salâtü'l-vüstâdan bahsetmi tir. Ayrıca bundan u sonuca varıyoruz: Bu isim, Rasulullah (s.a.) tarafından konmamı ; sadece o ismin ikinci namazına ait oldu u Rasulullah tarafından tespit edilmi tir.

4. Ak am Namazıdır

Ak am namazı oldu unu benimseyenler, görü lerini farklı kanallardan gelen iki rivayete dayandırmaktadırlar:¹⁸

Birincisi bn Ebî Hâtem'in (327/938), bn Abbas'tan "hasen" bir isnatla yapmı oldu u rivayettir. Bu rivayette ak am namazının rekâtlarının dengeyi korudu u, yânî yolculukta ve mukimlik durumunda, kısaltılmadı ı için, es-salâtü'l-vüstânın ak am namazı olabilece ine delil gösterilmi tir. Ayrıca bu görü ü benimseyenler, kendilerinin görü lerinde haklı ve isabetli olduklarını u açıklamayla da ispatlamaya çalı mı lardır: Kendisinden önce iki sessiz, sonrasında da iki sesli namaz arasında bulundu u için ak am namazına, es-salâtü'l-vüstâ denilmi tir.¹⁹

kincisi Ahmed b. shak'ın (342/953), Muhammed b. Muhammed en-Neysâbü'rî'den (410/1019), onun Mekkî b. Abdüsselam'dan (492/1099), onun shak b. Ebî Ferve'den (?) onun meçhul bir ahıstan, onun da Kubeysa b. Zü'eyb'den yapmı oldu u rivayettir. Bu rivayette Kubeysa b. Zü'eyb öyle

¹⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, I, 139.

¹⁷ Bkz. bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 195.

¹⁸ el- Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, I, 173.

¹⁹ bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 196; Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 214.

söylemektedir: es-Salâtü'l-vüstâ ak am namazıdır. Görmez misiniz ki? Onda ne eksilme ne de fazlala ma olur.²⁰

Burada Ebu Ca'fer et-Taberî (311/923), Kubaysa b. Zü'eyb'in niçin bu görüşü seçtiğine dair şöyle bir yorum getirmiştir: “Kubaysa b. Zü'eyb, kelimesinin manasını bir şeyin sıfatı anlamına gelen ortalama manasına hamletmiştir. Bu da iki şey arasındaki denge anlamına gelmektedir. Tıpkı ne uzun ne kısa bir adama, ‘orta boylu’ denildiği gibi...”²¹

Bize göre Ebû Kubaysa b. Zü'eyb'in bu görüşü, yoruma açık bir görüş gibi gözükmektedir. Zîrâ kelimesinin, her hangi bir şeyin sıfatı olması, onun ikinci namazının da sıfatı olmasına mânî değildir. Pek rahatlıkla ona, ikinci namazının sıfatı da diyebiliriz. Çünkü ikinci namazı, sabahla-öle, ak amlayatsı namazları arasına dümektedir. Yani, kendisinden önce iki, kendisinden sonra da iki namaz vardır. Dolayısıyla kendisi de orta konumdadır. Bu nedenle, kelimesi gâyet rahatlıkla ikinci namazının sıfatı olabilir.

Bu görüşlerin yanında es-salâtü'l-vüstânın sabah ve ikinci namazı, sabah ve yatsı namazlarının her ikisi olduğu kabul edenler de vardır. Sabah ve ikinci namazı olduğu kabul edenler sabah namazının ayetle, ikinci namazının hadisle sabit olduğu vurgulamak suretiyle bu görüşlerini delillendirmişler²² ve ‘ayet ve hadisten başka daha kuvvetli bir delil ne olabilir ki?’ demişlerdir.²³ Bu görüşü kabul edenlerin başında Ebu'd-Derdâ gelmektedir.²⁴ Aynı zamanda Mâlikîler'den el-Ebherî (663/1265) de aynı görüşü paylaşmaktadır. Bunlara ek olarak bu namaz için: Cuma, vitir, korku ya da gece namazıdır, ekinde görüş beyan edenler de olmuştur.²⁵

²⁰ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 214.; bn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 646, 653; bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 196.

²¹ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 214.

²² bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 197.

²³ bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 197.

²⁴ Muhammed b. Mukassim, *Tarhu't-Tesrîb*, II, 242.

²⁵ Bkz. bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 197.

B. Hadis, Tefsir ve Fıkıh Âlimlerine Göre "es-Salâtü'l-Vüstâ"

1. Hadisçiler Nezdinde es-Salâtü'l-Vüstâ

Bu hususta Ahmed b. Ali en-Neysâbüri' nin iki görüşü vardır.²⁶ Birincisi: Be vakit namazın içerisinde her hangi birisidir. ikincisi: Yatsı namazıdır.²⁷ İkinci görüşü, Utbe b. Nâfi, Abdullah b. Ömer'den rivayet etmiştir. İbn-ü'l-Müseyyeb, Er-Rabî b. Haysem (65/684)²⁸ ve Nevevî de (676/1277) aynı görüşü tedir.

2. Müfessirler Nezdinde es-Salâtü'l-Vüstâ

Müfessirler, el-Bakara, 2/238, "âyetini incelerken söz konusu âyetin tamamının, ibâdet emri içerdiği hususunda hemfikir olmalarına rağmen, âyette geçen "âyetinde durmaları, husûsen bu emrin "lafzıyla tekrarlanmasının nedenini incelemeleri ve tartımlarını bu doğrultuda yorumlamışlardır.

es-Salâtü'l-vüstâ ne anlama geliyordu ki Allah Teâlâ, önce namazı zikretmesine rağmen, sonradan "âyetini tekrar zikretmedi? Birçok ilim adamlarınca, özellikle de müfessirler tarafından bu husus, merak konusu olmuştur. Bu nedenle yorumun bir arada yorum içerisine girmeleri ve bu ara tırmalar neticesinde bir yerlere varmaya çalışmışlardır.²⁹

Meselâ, onlardan bazıları es-salâtü'l-vüstânın anlamına, "bir eyin ortasıdır"³⁰ derken, bazıları da, "orta anlamına gelen ve dengeyi sağlayan herhangi bir eyin sıfatıdır. Tıpkı ne uzun, ne kısa bir adama, orta boylu denildiği gibi"³¹ demişlerdir. Bazıları ise, "Efdal ve örnek namaz anlamına gelmekte-

²⁶ Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, I, 173.

²⁷ *Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi*, Kuveyt Diyanet İşleri Bakanlığı'nın uhdesinde 1404-1427 h. Arası 45 cüz olarak basılmıştır. Cüzlerin basılı yerleri: 1-23 cüz ikinci baskı, Dârus-Selâsil, Kuveyt, 24-38, birinci baskı Dârus-Safve, Mısır. 39- 45 ikinci baskı Kuveyt Diyanet İşleri Bakanlığı 1 – 14 Kasım 2010, XXVIII, 313

²⁸ *Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi*, XXVIII, 307

²⁹ İbn-i Kudâme, *e - erhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni*, I, 434; Ebû şhâk, Burhânuddîn (1418/1997), *el-Mubdi fî erhi'l-Mukni*, I, 299; Mensûr b. Yûnus el-Behvefî, *Ke âfu'l-Kimâ an Metni'l- knâ*, I, 252.

³⁰ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 214

³¹ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, V, 214

dir”³² vb. görü ler beyan etmi lerdir. Daha sonra, söz konusu namazın hangi namaz oldu u hususunda kesin bir söz söylememi lerdir. Dolayısıyla konunun aydınlı a çıkabilmesi için, her müfessir kendi ahsî kanaatini ortaya koymaya çalı mı tır.³³ Bu nedenle es-salâtü’l-vüstâ, “Be vakit namazdan birisi midir? Yahut emir olunan namazlar grubunun bu adla vasıflandırılması olayı mıdır? gibi, farklı dü üncelerle zihinlerini me gul etmi lerdir.

Müfessirlerin de bu hususta farklı iki görü ortaya koyduklarını görmekteyiz:

Birincisi: Cumhura âit olan görü tür. Cumhur, ba ta es-salâtü’l-vüstânın be vakit namazdan hangisi oldu u hususunda ihtilaf etmi se de, sonunda ikinci namazı oldu una karar vermi tir.³⁴

Cumhurun bu görü ü tercih etmesine sebep olarak unları zikredebiliriz: Birincisi, Hz. Muhammed’in (s.a.) ikinci namazını, es-salâtü’l-vüstâ diye vasıflandırması. kincisi, ikinci namazının be vakit namazların ortasında bulunması. Üçüncüsü, özel olarak Yüce Allah’ın bu namazı tavsiye etmesi. Dördüncüsü, “kaylûle” denilen ö le uykusundan sonra geldi i için, tembellik çöküp onu kaçırma ihtimalinin yüksek olması. Be incisi, ikinci namazının iki gündüz (sabah ve ö le) iki gece (ak am ile yatsı) namazları arasına dü mesi. Altıncısı, yüce Allah’ın, “ikinci namazını kılmaya devam edin” diye âyette özel olarak zikretmesidir.³⁵

Yukarda zikretti imiz sebepler, özellikle cumhurun ve Hz. Ali (42/661), bn Abbas, (68/687), Ebu Hüreyre (57/676), bn Ömer (73/692), Ebu Sa’îd el-Hudrî (74/693-4), Humeyde bt. Yunus (?/?) gibi bazı sahâbilerin, mezkur görü ü tercih etmelerinde etkili olmu tur.³⁶

³² Ebu Zehre, *Zehretu’t-Tefâsîr*, II, 839; bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VIII, 196.

³³ el- Hâzin, *Tefsîru’l-Hâzin*, I, 172- 174, IV, 452

³⁴ Ebu Zehre, *Zehratu’t-Tefâsîr*, II, 839

³⁵ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, V, 168-195; bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 85-243; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-Vâdih*, I, 437; Ebu Zehre, *Zehratu’t-Tefâsîr*, II, 839; es-Sa’dî, *Tefsîru’s-Sa’dî*, I, 106

³⁶ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, V, 168-195; bn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 85-243; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-Vâdih*, I, 437; Ebu Zehre, *Zehratu’t-Tefâsîr*, II, 839; es-Sa’dî, *Tefsîrus-Sa’dî*, I, 106

kincisi: Cumhurun dı indakilere ait görü tür. Bu görü e göre es-salâtü'l-vüstâdan murat, bütün namazlardır.³⁷ Bu görü ü benimseyenlerden birisi de Tântâvî Cevherî'dir. (1359/1940) O bu hususta iki görü ileri sürmü tür:

- a) Be vakit namazlardan bilinmeyen herhangi birisidir.
- b) Be vakit namazın tamamıdır.³⁸

Bu görü leri ileri sürmesinin sebebi ise, bu görü ü benimseyenler nezdinde kelimesinin, orta anlamına de il, "efdal" anlamına gelmesidir.

lafzı, kelimesinin müennesidir. Kur'ân'da da kelimesi, ço u kez orta anlamı dı nda, "örnek" ve "efdal" manalarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla mânâ öyledir: "O namazların hepsini, ta'dil-i erkân ile devamlı kılarak, onları muhafaza ediniz. Onları edâ ederken, Allaha öyle bir yönelin, öyle bir hu u ve huzur içerisinde olunuz ki, kılımlı oldu unuz namazlarınız ve kılımlı ekiniz, en mükemmel ve en efdal örnek te kil etsin".³⁹

Muhammed Ebû Zehre (1315/1974) ise, "Be vakit namazın tamamıdır" ekindeki ikinci görü ün, Abdullah b. Ömer (673/692) ile Muâz b. Cebel (23/640) (r.a.) tarafından rivayet edildi ini ve Endülüs mâmi el-Hâfız Cemâluddîn Ebû Ömer, Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr'in (464/1071) de bu görü ü benimsedi ini söyler. Ardından kendisinin de aynı görü te oldu unu ifade eder.⁴⁰

Taberî'nin (311/923), tefsirinde, es-salâtü'l-vüstâ konusunda âlimler tarafından söylenmi olan görü leri dile getirirken, kendisinin de mezkur görü ler içerisinde es-salâtü'l-vüstânın ikindi namazı oldu u görü ünü tercih etti ini belirtmi tik.⁴¹

Fahrüddin er-Râzî (606/1209) ise, müfessirlerin büyük ço unlu unun, es-salâtü'l-vüstânın geçti i ayetin ba ndaki ifadesinin yorumu hususunda, bunun be vakit namazın farziyyetini belirtti i görü ünde olduklarını söylerken,⁴² kendisi de âyeti u ekinde yorumlamaktadır:

³⁷ Ebu Zehre, *Zehretut-Tefâsîr*, II, 841

³⁸ Tântâvî Cevherî, *el-Cevâhir*, I, 224, 438

³⁹ Ebu Zehre, *Zehretu't-Tefâsîr*, II, 839; bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 196

⁴⁰ Muhammed Ebu Zehre, *Zehretu't-Tefâsîr*, II, 841

⁴¹ Bkz. Taberî, II, 554-568; V, 167-174

⁴² er-Râzî, *Mefâtihu'l-ayb*, VI, 483

“ ço ul bir kelimedir. Ço ul sayısının asgari adedi üçtür. Dolayısıyla bu lafız, en azından üç vakte delâlet eder. Aynı âyetin devamı olan kelimesi ise birden fazla vakte delâlet eder. Bu husus da en az iki vakit namazı kapsar. Söz konusu âyette zikredilen sayılar, birbirinin aynıdır. kisinin delâlet ettiği vakitler ayrı ayrı dü ünüldü ünde toplam be vakit eder.⁴³

Daha sonra Râzî'nin, namaz vakitlerinin be oldu unu ispatlamak maksadıyla ba ka âyetler de zikretti ini görmekteyiz. Meselâ O, “ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ” ayetini⁴⁴ verdikten sonra, vakitleri belirtme hususunda en belî âyetin bu oldu unu söyleyerek, söz konusu âyeti u ekilde tahlil etmektedir:

“فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ” âyeti, “Ak am vaktine ula tı ınızda, Allah’a namaz kılın!” anlamındadır. Râzî'ye göre, burada kastedilen, ak am ile yatsı namazlarıdır. “ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ” den kastedilen ise, “Sabaha ula tı ınızda da Rabbinize namaz kılın ve O’nu tesbih edin!” yani “Sabahleyin de sabah namazını kılın” anlamındadır. وَعَشِيًّا lafzından da ikinci namazını kılın eklinde anlaşılması gerektiği ini söyleyen Râzî, son olarak “ وَحِينَ تَطْهَرُونَ ” lafzıyla ö le namazının kastedildiğini bildirir.⁴⁵

Bu hususta ikinci bir âyet olarak “*Güne in batıya kaymasından (zeval vaktinden), gecenin karanlı na kadar (belirli vakitlerde) gere i üzere namaz kıl, bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazında, gece ve gündüz melekleri hazır bulunur.*”⁴⁶ anlamındaki âyetini zikreden Râzî, söz konusu âyeti yorumlarken, âyette geçen kelimesinden, zevâlin murad edildiğini söyler ve bu kelimenin, ö le, ikindi, ak am ve yatsı namazlarını kapsadığını ortaya koymaya çalışır. “ ” lafzının da sabah namazına delalet ettiğini ifâde eder.⁴⁷

Râzî, bu konuda üçüncü bir delil olarak da, u âyeti ileri sürmektedir: “*Güne do madan ve batmadan önce, gecenin gündüze yakın bir bölümünde ve gündüzün her iki tarafında Rabbinize hamd ederek Onu, tesbih et. (O’nun için namaz kıl!) Muhakkak ki iyilikler kötülükleri giderir. Bu ise, dü ününlere*

⁴³ er-Râzî, *Mefâtihu’I- ayb*, VI, 483

⁴⁴ er-Rûm, 30 /17

⁴⁵ er-Râzî, *Mefâtihu’I- ayb*, VI, 124

⁴⁶ er-Râzî, *Mefâtihu’I- ayb*, VI, 126

⁴⁷ Hûd, 11 /114

bir ö üttür."⁴⁸ Râzî, bu âyetin yorumunu yaparken, Müslümanlarca kılınması gereken namazların be vakit oldu unu ortaya koymaya çalı makta ve bu hususta öyle söylemektedir: "Zaman, ya güne in do u undan önce, ya da batı ndan önce ba lar. Gece ile gündüz ise, bu iki lafzın kapsamı arasındadır."⁴⁹ Râzî'nin bu yorumu, izâha muhtaç olan bir yorumdur. Aslında biz, bu âyetin yorumunun u ekilde olması halinde, günümüzde daha anla ılır olaca- ı kanaatindeyiz:

" " lafzı, kesin olarak sabah namazına delâlet etmektedir.⁵⁰ " رُوبِهَا " ise, ö le ile ikinci namazlarını kapsamaktadır. " وَمِنْ أَنَاءِ اللَّيْلِ " de ak am ile yatsı namazlarına i aret etmektedir. " وَأَطْرَافَ النَّهَارِ " ise, bir önceki emre te'kîden matuftur. Özellikle sabah-ak am lafızlarını kuvvetlendirmek için gelmi tir. Bu iki kelime tekrar ifâde edildi inde, ö le ile ikinci vakitleri de kendili inden " أطراف النهار " kelimesinin çerçevesi içerisine girmi olacaktı r. Böylece, Allah'ın insanlara farz kıldı ı namaz vakitlerinin sayısının be oldu u da ortaya çıkacaktır.

Muhammed Seyyid Tantâvî ise es-salâtü'l-vüstâ için bazılarının, "Bütün namazlardır" dedi ini, bazılarının da "Be vakit namazlardan birisidir" dedi ini dile getirirken cumhurun görü ünün ikinci namazı do rultusunda oldu u- nu ifâde etmektedir.⁵¹ Biz kendisinin görü ünü inceledi imizde onun görü ü- nün de cumhurun görü ü ile aynı paralelde oldu unu tespit ettik.

Zeynuddîn Ebu'l-Fadıl'ın (806/1403) da eserinde es-salâtü'l-vüstâ ile ilgili farklı görü lere yer verdi ini mü ahede etmekteyiz. Söz konusu görü ler öyledir:

Sabah namazı ile yatsı namazıdır.

Sabah namazı ile ikinci namazıdır.

Cuma namazıdır.

Farz namazları edâ ederken olu turulan cemâattir.

Korku namazıdır.

Vitir namazıdır.

⁴⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l- ayb*, VI, 125

⁴⁸ Tâhâ,20/130; el- srâ, 15 / 78. Bkz er-Râzî, *Mefâtihu'l- ayb*, X, 485;

⁴⁹ er-Râzî, *Mefâtihu'l- ayb*, VI, 125

⁵⁰ Tâhâ, 20/130; er-Râzî, X, 485; el- srâ,15 /78

⁵¹ Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru'l-Vasît li' l-Kur'âni'l-Kerîm*, I, 547,548.

Kurban ve ramazan bayramı namazlarıdır.

Ku luk namazıdır.⁵²

Yine Müfessirlerden Râ id Abdullah el-Ferhan da (?) bu konuyu ele alanlardan birisidir. el-Ferhan, “ ” kelimesinden be vakit namaz murat edildi ini söylerken, tekil ekilde zikredilen “ ” kelimesinin, bir tek namaza delalet etti i gibi, birden fazlasına da delalet edebilece ini ifâde etmektedir. Dolayısıyla “ ” lafzı, hem ö le hem de ikinci namazını kapsamaktadır. Râ id Abdullah’a göre, bunun mantıksal delili, her ikisinin de “cem’an” kılınabilir olmasıdır.⁵³

el-Ferhan’ın, bu görüşü ünü, “ أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ وَقِرَآنِ الْفَجْرِ، ” âyet-i kerîmesine dayandırmı tır. el-Ferhân bu âyeti incelerken, Allah’ın (c.c.) söz konusu âyette be vakit namazı üç madde hâlinde vermek istedi ini u ekilde açıkladı tır:

Hz. Allah bu âyette, ilk önce güne in zevalinden batı ına kadar edâ edilen ö le ile ikinci namazlarına i âret etmi tır.

Güne in batı ından karanlık kavu uncaya kadar edâ edilen ak am ile yatsı namazlarına i âret etmi tır.

Sabah namazını ise, müstakil bir ekilde zikretmi tır.⁵⁵

el-Ferhan’a göre, bu ekilde ikili ve tekli olarak üç madde halinde zikredilmesinin sebebi udur: Sabah namazı, günün ba langıcında tek ba ına kılınmaktadır. Ak am ile yatsı namazı, günün sonunda yeri geldi ince cem’an edâ edilmektedir. Böyle olunca geriye es-salâtü’l-vüstâ kalıyor ki o da, ö le ile ikindedir. Zîrâ, bunlar da tek bir namazmı gibi zaman zaman cem’an kılınır ve i gal ettikleri vakit de tam günün ortasına tesadüf eder. Hattâ el-Ferhan’a göre es-salâtü’l-vüstâdan kast edilen ey -ister cem’an isterse tek ba larına kılınsınlar- yine de ö le ile ikinci namazlarıdır.⁵⁶

el-Ferhan, salâtü’l-vüstânın ö le ile ikinci namazı oldu unu vurguladıktan sonra, söz konusu namazın tek ba ına kılınmasının sebebine de inmektedir.

⁵² Bkz. Zeynuddîn Ebu’l-Fadl, *Tarhu’t-Tesrîb fî erhi’t-Takrîb*, c. II, s. 169-181, 295.

⁵³ el-Ferhan Râ id Abdullah, *Tefsîru Mü kili’l-Kur’ân*, s. 29, 30.

⁵⁴ el- srâ, 96 / 78.

⁵⁵ el-Ferhan Râ id Abdullah, *Tefsîru Mü kili’l-Kur’ân*, s. 29, 30.

⁵⁶ el-Ferhan Râ id Abdullah, *Tefsîru Mü kili’l-Kur’ân*, s. 29, 30.

Ona göre es-salâtü'l-vüstânın tek baına kılınmasının hikmeti, onun faziletliyle ilgilidir. Bu husustaki delili ise u âyet-i kerimedir:

*“Gündüzün her iki tarafında ve gündüze yakın gecenin bir bölümünde namaz kıl! Muhakkak ki iyilikler kötülükleri giderir. Bu ise dü ünenlere bir ö üttür.”*⁵⁷

el-Ferhan, bu âyetin yorumunda unları ifâde etmektedir: Mezkur âyette sabah, ak am ve yatsı namazları sarahaten zikredilmiştir. Ö le ile ikindi namazları açıkça belirtilmedi inden dolayı insanların aklına “Acabâ bunlar ihmâl mi edilmiştir? Bunların önemi mi azdır?” gibi bir üphe do abilece i için, Yüce Allah el-Bakara, 2/238. âyetinde adı altında ö le ile ikindiye özel olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla söz konusu namazların ve edâ edildikleri vakitlerin de önemini vurgulamıştır.⁵⁸

Ancak fazîletine ra men es-salâtü'l-vüstânın tek baına zikredilmesinin sebebi el-Ferhân'ın açıkladığı gibi de ildir. Çünkü vardı ımız kanaate göre burada Allah Teâlâ'nın muradı, ilk etapta söz konusu namazın faziletini anlatmak de il, farziyyetini ifâde etmektir. Daha sonra da hangi namaz oldu unu belirtmektir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.) de Hendek Sava ı günü kendilerini ikindi namazından alıkoyan dü manlarına bedduâ mahiyetinde söylemiş oldu u me hur hadisinde:

*“Ne oluyor onlara bizi güne batıncaya kadar orta namaz olan (ikindi) namazını kılmaktan alıkoydular. Allah, onların kalplerini ve evlerini ate le doldursun.”*⁵⁹ buyurarak, namazın faziletini de il, vaktini kaçırmamasından dolayı üzüntüsünü belirtmiştir. Kaçırdığı namazın da ikindi namazı oldu u “ ” sözünden açıkça bellidir. Çünkü güne battıktan sonra vakti çıkacak olan en yakın namaz, ikindi namazıdır.

Dolayısıyla bizim de burada üzerinde durmamız gereken nokta, namazın fazileti de il, farziyyetini belirten ve hangi namaz oldu unu tespit eden hususlardır. Zirâ namazın fazileti, farziyyetinin içinde saklıdır. Dolayısıyla fazileti farziyyetinden sonra gelir. Çünkü Allah'ın (c.c) emretmiş oldu u bütün namazlar faziletlidir. Bu nedenle bizim için gerekli olan husus, müslümanlara kılınması emredilen farz namazların tümü Kur'ân-ı Kerim'de var mıdır? yok

⁵⁷ Hûd, 11/114.

⁵⁸ el-Ferhan Râ id Abdullah, *Tefsîru Mü kili'l-Kur'ân*, s. 30.

⁵⁹ Beyhakî, *es-Sünnetü'l-Kubrâ*, I, 460; II, 220; *Muvatta*, “Cemaat” 27, 28; Ahmed b. Hanbel, V,12, 13, 23

murdur? Varsa kaç vakittir? En önemlisi de, ara tırmamızın konusunu olu tu ran es-salâtü'l-vüstânın bu farz namazlardan hangisi oldu unu tespit etmektir.

3. Fıkıhçılar Nezdinde es-Salâtü'l-Vüstâ

a) âfiiler'e göre: Sabah namazdır

Her ne kadar bazı kaynaklarda⁶⁰ mam afii'nin hadise ittibâen önceki görü rü ünden dönüp es-salâtü'l-vüstâyı ikinci namazı olarak kabul etti ini söyleyenler olsa da, bu hususta mâm âfîf ve etbâna isnâd edilecek tek görü , es-salâtü'l-vüstânın sabah namazı oldu u görü üdür. Zîrâ âfiiler Bakara, 2/238.

رَا لِلَّهِ قَانِتِينَ

“” “Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve ba lılık içinde namaz kılın” mealindeki ayetin bir parçası olan قَانِتِينَ kelimesinin yorumundan yola çıkarak bu görü ü benimsemi lerdir. Onlar âyeti yorumlarken “Kunut, sâdece sabah namazında vardır ve bu namaz ba kalarından daha kuvvetlidir. Ayette zikredilen es-salâtü'l-vüstâ da bu namaza delâlet etmektedir. Çünkü sabah namazı, ne sefer anında ne de ya mur vs. gibi zarurî durumlarda cem edilemez. Aynı zamanda bu görü ün Abbas, Câbir ve Ebû Mûsâ el-E arî'nin görü üdür”⁶¹ derler.

b) Mâlikîler'e göre: Sabah namazdır

Mâlikîlerin bu görü ü benimsemeleri, bilâ istisnâ Medîne halkı tarafından es-salâtü'l-vüstânın “sabah namazı” olarak kabul edilmesi ve öyle bilinmesi sebebiyledir.⁶² Onlar bu konuyu özellikle namazların vakitleri ve isimleri ile ilgili bölümde dile getirmektedirler.⁶³ Biz konunun uzamaması için bu detaya girmeyece iz.

c) Hanefilere göre: kindi namazdır

⁶⁰ Bkz. Ebu'l-Hasen el-Mâverdî, *el-Hâvî el-Kebîr*, II, 7,8, 65, 152; IX, 315; XIV, 42; XVI, 169; Ebu'l-Hasen Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. el- mrânî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-mâmi' - âfîi*, II, 45; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn en-Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn*, I, 182.

⁶¹ Mâverdî, *el-Hâvî el-Kebîr*, II, 7, 8.

⁶² Ebu Muhammed el-Kayravânî, *Metnu'r-Risâle*, I, 23.; er-Râzî, *Mefâtihu'l- ayb*, III, 382; evkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 5.; Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, III, 209; bnü'l-Kudâme, *e - erhu'l-Kebîr*, I, 434; Suâd Zarzur, *Fıkhü'l- bâdât*, I, 133.

⁴⁹ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, III, 209; bnü'l- Kudâme, *e - erhu'l-Kebîr*, I, 434; Suâd Zarzur, *Fıkhü'l- bâdât*, I, 133.

Gördü ümüz kadarıyla Hanefiler, ilgili ayeti yorumlarken öyle bir açıklamada bulunmuşlardır: Bu âyette Yüce Allah, namazları ço ul kalıbı ile zikretmiştir. es-Salâtü'l-vüstâyı da onlar üzerine atfetmiştir. Asıl itibarı ile "ma'tuf, ma'tufun aleyh"ten bahası olmalıdır. Bu grupla ma ekli, dengeli kıyılara sahip ve ortası olan bir cemî olmasını gerektirir. Fakat söz konusu eminin ortasını olu turan namaz, mezkur ceminin dı nda bir namazdır; Sabah ile ö le, ak am ile yatsı arasında "ikinci namazı" adı altında tek ba ına bir namazdır. En az ceminin bile mutlaka bir ortası vardır. O cemi "be " lafzıdır. Çünkü dört, altı vs. gibi müzdeviç sayıların ortası yoktur. Ancak ortası olan sayının, iki taraflı denge sayıları vardır "vüstâ" kendisi ortada tektir. 5, 7, vs. sayılarda oldu u gibi. Ama bu durumda es-salâtü'l-vüstâ, her ne kadar zâhiren ceminin dı ndaysa da, hüküm itibarıyla içindedir. Çünkü es-salâtü'l-vüstâ bizzat o yeminin ortasını olu turan namazdır.⁶⁴

d) Hanbelîlere göre: kindi namazdır

Hanbelîlerin Hz. Âi e'nin (r.anh.) rivayet etmiş oldu u hadise⁶⁵ ve Rasullullah'ın (s.a.) ashâbının ço unlu unun görü üne dayanarak es-salâtü'l-vüstânın, ikinci namazı oldu unu kabul ettiklerini görmekteyiz.⁶⁶

SONUÇ:

Makalemizin ba ndan beri her sınıftan me hur âlimlerin bu husustaki görüşlerini fikir ve çabalarını özet bir e kilde vermeye çalış tık.⁶⁷ Bu ara tırma

⁶⁴ el-Kâsânî, *Bedâi'us'-Sanâî fî Tertîbi'* - erâi I, 91; Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, III, 209; bnü'l-Kudâme e - erhu'l-Kebir, I, 434; Suâd Zarzur, *Fıkhü'l- bâdât*, I, 133 ; bnü'l-Kudâme, *el-Mu nî*, I, 274; Zeyla'î (743/ 1342), *Tebyînu'l-Hakâik erhu Kenzi'd-Dekâik. Hâ iyetu e - ilbînî* (1021/1612), Tasvir: Dâru'l-Kitâbi'l - slâmiyye, I, 80.

⁶⁵ Bkz. bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 195, h. No:4972

فَقَالَ: "مَا لَهُمْ، مَلَأَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَبَيَّنَّ لَهُمْ نَارًا، مَنَعُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوَسْطَى حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ"

⁶⁶ bnü'l-Kudâme, *el-Mu nî*, I, 274; bnü'l-Kudâme, *el-Kâfî fî Fıkhü 'l- mâmu Ahmed*, I, 187; bnü'l-Kudâme, e - erhu'l-Kebîr *Alâ Metni'l-Mukni*, I, 434; Ebû shâk, Burhânuddîn (1418/1997), *El-Mubdi fî erhi'l-Mukni*, I, 299; Mensûr b. Yûnüs el-Behvetî, *Ke âfu'l-Kinâ An Metni'l- knâ*, I, 252.

⁶⁷ Bkz. et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, I, 554-568; Ayıntabî Mehmet Efendi, *Tibyân*, 186; er-Razi, *et-Tefsîru'l- Kebîr*, VI, 147-151; Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît* II, 240, 241, Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd* I,179; M. Mahmud el-Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâdih*, I, 75; bn Kesir, *Tefsîru bni Kesîr*, II, 279-301; Muhammed Sey-

sonucu elde etti imiz bilgilere göre, be vakit namazın, Kur'ân-ı Kerim'de var oldu unu, es-salâtü'l-vüstânın, bu be vakit namazlardan birisi olan "ikindi namazı" oldu unu söyleyebiliriz. Çünkü yukarıda da ifâde etti imiz gibi, imdiye kadar ya amı olan muhaddis, fakih ve müfessirlerin büyük ço unlu-u, aynı görü ü payla maktadır. Ayrıca arz edece imiz u açıklama da bize bu hususta katkıda bulunacaktır:

Her ne kadar zarurete binâen, Arafat'ta ö le ile ikindi, Müzdelife'de ak am ile yatsı namazları, Hz. Peygamber tarafından "cem'an" kılınmı olsalar da, söz konusu namazların bu tarzda kılınmı olmaları, imdiye kadar münferiden kılına gelen kurallarına ve uygulamalarına ne bir örnek, ne de bir engel te kil eder.

Zîrâ, slamiyet'in do u undan itibaren günümüze kadar Rasulullah ve sahâbe ba ta olmak üzere, tüm müslümanlarca uygulana gelen yöntem, be vakit namaz eklindedir. Dolayısıyla, söz konusu özel durumları kıstas alarak, namaz vakitlerinin sayısından her hangi bir azaltma cihetine gitmek yanlı olur. Zaman oldu u müddetçe ve özel yer ve günlerin dı ında, namazlar be vakit olarak kılınmalıdır. Zîrâ farz olarak kıldı ımız namazlar Allah tarafından söz konusu vakitlerle birlikte farz kılınmı tır.

Âlimler es-salâtü'l-vüstâ hakkında çok söz söylemi ler, fikirler yürütmü ler, yorumlar yapmı lar ve nihayet 20'ye yakın görü belirtmi lerdir. Ancak yaptı ımız ara tırmalar sonucu biz, bunlardan sâdece ikindi namazı oldu unu söyleyen görü ün en do ru ve en sahih görü olma ihtimalinin yüksek oldu u kanaatine vardık. Zîrâ bu hususta delil olarak Hz. Peygamber'in Hendek sava ı günü bedduâ mâhiyetinde söylemi oldu u hadîsi-i erîfi⁶⁸ ve Bintü Abdurrahman'dan rivayet edilen Hz. Âi e hadisi yeterlidir.⁶⁹ Bu verileri dikkate almayarak bunların dı ında ba ka görü ve hüküm aramak pek de isâbetli bir davranı olmasa gerek. Dolayısıyla bizde hasıl olan kanaate göre,

yid Tantâvi, *et-Tefsîru'l Vâdih*, I, 547; Vehbe ez-Zühaylî, *et-Tefsîr ü'l-Munîr*, II, 392.

⁶⁸ Bkz. bn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII,195, h. No:4972

فَقَالَ: "مَا لَهُمْ، مَا لَ اللَّهُ فُلُوبَهُمْ وَيُؤْتِيَهُمْ نَارًا، مَنَعُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ."

⁶⁹ Bkz. Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, IV, 345

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أُمَّهُ أُمَّ حُمَيْدٍ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، " سَأَلْتُ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنَّا نَقْرَأُهَا فِي الْحَرْفِ الْأَوَّلِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَصَلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ».

en do ru görü , nın, *ikinci namazı* oldu u görü üdür. Nitekim biz âfiî ve di er bazıları gibi, قانتين kelimesini sâdece kunut duâsı okumak anlamında almıyoruz. E er o anlamda almı olsaydık ve bu namazın sabah namazı oldu unu söyleseydik o zaman قانتين kelimesinin delâlet etmi oldu u di er "hu u" ve "huzur" vs. gibi anlamlarını bertaraf etmi olurduk. Zîrâ burada قانتين kelimesinin ta ımı oldu u asıl anlam, bizlere yöneltilen, hu u ve huzur içerisinde namazlarınızı kılınız!" emridir.

Ayrıca Taberî bu hususta u açıklamayı yapmaktadır: Ayet, "

نوموا لله " kısmı nesh olmu tur." eklinde iken, "

قانتين" kısmına gelince, insanlardan bazıları, قانتين kelimesine ayakta durmak anlamı verirken, brâhîm ve Mücahit gibi bazıları da, "nsanlar namazlarda konu uyurlar hatta biri di erinden bir eyler yapmasını bile istiyordu, bunun üzerine "بَلِّغِ قَانِتَيْنِ" âyeti inmi tir. Bu âyetteki قانتين kelimesi, namazdaki konu maları nesh etmi tir" diyorlar.⁷⁰ Sonra Taberî, sükût ve kunut kelimele-
rinin izahını yaparken, her iki kelimenin de "itâat" anlamına geldi ini ifâde ediyor. Ayrıca Allah'a itâatın bazı kez namazda hu u ile, tevâzû kanatlarını sermekle, kıyâmı uzatmakla ve duâ ile olabilece ini söylemekte ve kunutun aslında Allah'a itâat oldu unu ifâde etmektedir.⁷¹ Zîrâ kunut duâsı, Hanefîler di nda di er mezheplerce, sabah namazlarında mu'tâd bir ekilde okunmaktadır. Ama bu okunu un asıl sebebi ve amacı, insanların umumî belvâdan kurtulmak için Allah'a kar ı yapmı oldukları tevazu gösterilerini ve yakarı -
larını sergilemektir. Bu nedenle sava , sel, yangın vs. gibi umumî âfet ve belâlarda, Hanefîlerce de, sabah namazlarında kunut duâsı okunmaktadır. Dolayısıyla biz sabah namazlarında kunut duâsı okunuyor diye es-salâtü'l-vüstânın sabah namazı oldu unu söyleyemeyiz.

70

71 Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, IV,383

KAYNAKÇA

Celâleyn, el-Mahallî ve-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn* (I-II), Mısır 1923.

Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, Ebu'I-Meâlî, Ruknuddîn el Mulakkab bi mâmi'I-Harameyn (478/1085), *Nihâyetu'I-Matlûb fî Dirâyeti'I-Mezheb*, Th. Ve Fihrist düzeni: Abdülazîm Mahmûd Edîb, I. Baskı- Dâru'I-Minhâc 1428/2007.

Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et'-Tûsî (?-1067), *et'-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*(I-X), (thk. Ahmed Habîb Kâsir el-Âmilî), Dâru hyâit-Turâsi'l-Arabîy, Beyrût,?.

Ebû Hayyân, bn-i Esîriddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Hayyân (?-1344), *el-Bahru'l-Muhîr*(I-VIII),1. Baskı, Matbaatu's-Saâde, Mısır.1910.

Ebu Muhammed, Abdullah b. Ebî Yezîd, Abdurrahman en-Nefezi, el- Kayravânî, el-Mâlikî (386/ 996), *Metnur-Risâle*, I, 23, Dâru' I-Fikir.

Ebû Muhammed, Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Hüseyin el- aytâbî el-Hanefî th. Ebu'I-Münzir, Hâlid b. brâhîm el-Mısırî, Bedruddîn el-Aynî, *erhu Süneni Ebî Dâvûd*, (6c.+1fih.=7), Birinci baskı, Mektebetu'r-Rü d -Riyâd 1420/ 1999.

Ebu'I-Alâ Mevdûdî (1321/1903-1400/1979), *Tefhîmu'I-Kur'ân*(I-VII), nsan yayınları st.1986

Ebu'I-Hasen, smâil b. Sîde el-Mursî(458/), *el-Muhkem ve'I-Muhîtu'I-A'zam*, th. Abdulhamid Henedâvî,(11)c. Dâru'I-Kutubü'I- İmiyye Beyrût 1412/200.

Ebu'I-Hasen, Yahyâ b. Ebi'I-Hayr b. El- mrânî el-Yemenî e ' - âfî (558/1162) , *El-Beyân fî Mezhebi' l- mâmi' - âfî*, (13) c. Th. Kâsım Muhammed en-Nûrî, I. Baskı Dâru'I-Minhâc – Cidde.

Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el- Ba dâdî e - ehîr bi'I-Mâverdi(?-450/1058), *el-Hâvî el-Kebîr, erhu Muhtasari'I-Müzenî*,(XIX), I. Baskı Dâru'I-Kutubi'I- İmiyye1419/1999, Beyrût-Lübân.

Ebu's-Suud, (896/1490-951/1544)*Tefsîru Ebu's-Suud r âdu'I-Akli's-Selîm lâ Mezâyâ'I-Kur'âni'I-Kerîm*,(V), Matbaa, M. Ali ve Evladuh, Mısır. ?

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1296/1878-1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili* Yeni Meâlî (I-X), Matbaa Ebu Ziya, st. 1935.

Ferhân Râ id Abdullah(?-?), *Tefsîru Mü kili'l-Kur'ân*, 2.Baskı, Libya 1984.

Hanbelî, Ahmed b. Hanbel (?- 855), *el-Muvatta*,(I) Ç a r ı Yayınları st.1981.

Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed b. brahim b. Ömer e ' eyhî Ebu'l-Hasen (741h), *Lübâbu't-Tevîl fî Meâni't-Tenzîl*, thk. Muhammed Ali ahin, I. Baskı, Dâru'l-Kutübü'l- İmiyye – Beirut 1415/1994.

Hicâzî Muhammed Mahmûd(?-?), *et-Tefsîru'l-Vâdih* (I-XXX), 6.Baskı Kâhire 1969.

bn Abdulber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemrî, el- stizkâr (VIII)c, II. Baskı, Dâru'I-Kutubü'I- İmiyye, Beyrût 2006.

bn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'I-Fadl, eI- Askalânî, e - âfî, *Fethu'l-Bârî, erhu Sahîhi'I-Buhârî*,(XIII), Bâb ve Hadis rakamlama: M.Fuâd Abdalbâgî, hrâc, Tashîh ve Basımı ile İgilenme: Muhibbiddin el Hatîb, Yorum: Abdualazîz b. Abdullah b. Bâz, dâru'I-Ma'rife, Beyrût 1379/ 1959.

bn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ smâil ed-Dime kî (?-774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*(I-VII), II.Baskı, Dâru Taybe 1420/1999.

bnü'I-Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffaku'd-Dîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Gudâme el-Cemâilî el- Makdisî ed-Dime kî el- Hanbelî e - ehîr bibni'I-Kudâme (?-620 / 1223), *el-Mu nî*, I, 274, Baskı yayın Mektebetu'I-Kâhira 1388/1968 (X) Hanbeli kitabıdır.

- bnü'I-Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffaku'd-Dîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Gudâme el-Cemâilî el- Makdisî ed-Dime kî el- Hanbelî e - ehîr: Bibni'I-Kudâme (?-620 / 1223), *e - erhu'I-Kebîr alâ Metni' l-Mukni*, Dâru'I-Kitâbi'I-Arabî, Basım Sorumlusu M. Re îd Rıdâ.
- brâhîm b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Muflih, Ebû shâk, Burhânuddîn (1418/1997), *El-Mubdi fî erhi'I-Mukni*, (8) c. Dâru'I-Kutübü'I- lmiyye, Beyrût-Lübân.
- râkî, Zeynuddîn Ebu'I-Fadl, Abdurrahîm b. El-Hüseynî (806/1403), *Tarhu't-Tesrîb fî erhi't-Takrîb*, (4x8)c, th. Abdulkâdir Muhammed Ali, Dâru'I-Kutubu'I- lmiyye, Beyrût- 1421/ 2000.
- Kâsânî, Alâuddîn, Ebu Bekir Mesud b.Ahmed el-Hanefî (ö.587/), *Bedâi-us'-Sanâî fî Tertîbi '- erâi i*, (7) cüz, II. Baskı, Dâru'I-Kutübü'I- lmiyye, Beyrût- Lübân. 1406/ 1986.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (?-1272), *el-Câmi-u li Ahkâmi'l-Kur'ân*(I-XV), el-Kâhira.1354.
- Kuveyt Fıkıh* Ansiklopedisi, Kuveyt Diyanet leri Bakanlı ının uhdesinde 1404- 1427 h. Arası basılmı tr. Cüc (45), cüzlerin basılı yerleri: 1-23 cüz ikinci baskı, Dârus-Selâsil, Kuveyt, 24-38, birinci baskı Dârus-Safve, Mısır. 39- 45 ikinci baskı Diyanet leri Bakanlı ı – 14 Kasım 2010.
- Mensûr b. Yûnûs, Salâhuddîn bn-i Hasan b. drîs el-Behvefî el-Hanbelî (1051/1641), *Ke âfu'I-Knâ An Metni'I- knâ*, (8)c. Dâru'I-Kutubi'I- lmiyye, Beyrût-Lübân.
- Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed Ebu Zehre, *Zehretut-Tefâsîr*(X),Dâru'I-Fikri'I-Arabî.1394/1974.
- Muhammed b. Makram b. Ali Ebu'l-Fadl Cemâluddîn b. Manzûr (1311/711), *Lisânu'l-Arab*, XV, Dâru's-Sâdir, Beyrut, 1414/1939.
- Muhammed. b. Ali b. Muhammed. b. Abdullah e - eybânî el-Yemenî (1250/1834), *Fethu' I- Kadîr* (V), I. Baskı, Dâru Kelimit't-Tayyib, Dima k 1414/1993.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn (674/1275), El-Mecmû u erhu'I-Muhezzeb me' a Tekmiletu's-Sübki ve'I-Mutî, Dâru'I-Fikir.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn (674/1275), *Ravdatu'-Tâlibîn*, (12) c. Th. Züheyr e '- âvî , 3. Baskı el-Mektebu'I- slâmî- Beyrût- Dima k-Ammân 1412/1991.
- Râzî, Muhammed Fahrüddîn b. Zeynuddîn b. Ömer(?- 606), *Mefâtihu'I- ayb*(I-XXXII), Matbaatu'I-Âmira, st.1919.
- Sâbûnî, M. Ali, Sâlih Ahmet Rızâ, *Muhtasarı Tefsîru't-Taberî*(I-VI), ihtisar, st. 1995.
- Sâbûnî, Muhammed Ali(?-?),*Tefsîr-u Âyâti'I-Ahkâm*(I-II),3. Baskı, Men ûrât-u Mektebeti'I- azâlî Dima k. 1980.
- Sâysî Muhammed Ali(?-?), *Tefsîru Âyâti'l- Ahkâm*(I-II), Matbaa M. Ali Sabîh ve Evlâduh. Mısır.1953.
- Seyyid Kutub (1324/1906-1386/1966), *Fî Zilâli'I-Kur'ân* (I-VII),7.Baskı, Dâr-u ---- hyâit'-Turâsî'I-Arabî, Beyrût. 1971.
- evkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed (?- 1250), *Fethu'l-Kadîr el Câmi-u Beyne Fenney er-Rivâye ve' d-Dirâye min lmi't-Tesîr*(I-V.),3. Baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrût,1973.
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Gâlib, (?- / 310 / 224), Ba dat. *Câmiu'l-Beyan fî T'evîli Âyi'l-Kur' ân*(I-XXX), Mısır 1321/1903.
- Tantâvî el-Cevherî, (?- 1358 /1940), "*el-Cevahir Fî Tefsîr'il-Kur'ân'i'l-Kerim*" (I-XXVI) 2. Baskı, Mısır.1350/1931.

- Tantâvî Muhammed Seyyid (1347/1928-?/2010), *et'-Tefsîru'I-Vasît* (I-XV), I. Baskı, 1970.
- Tirmizî, Ebû İsâ, Muhammed (?-892), *el-Câmius'-Sahîh*(I-XIII), (thk. Ahmed Muhammed âkir), erhu bnilarabî, I. Baskı, Matbaatu'I-Mısriyye, el- Kâhira 1931.
- Vehbi Mehmet (1279/1862-1369/1949), *Hulâsatu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Üçdal Yayınları 4.Baskı, st. 1979(8C.te16C).
- Zebîdî, Muhibbuddin Ebu'l-Feyz es-Seyyid Murtazâ (1790/1205), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* Matbaatü'l-Hayriyye (XVI), Mısır 1306/1888.
- Zeyla'î, Osman b. Ali b. Muhcin el-Bârî Fehrüddin el-Hanefî (743/ 1342), *Tebyînu'I-Hakâik erhu Kenzi'd-Dekâik*, Hâ iyetu ihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. smâil b. Yûnüs e - ilbînî (1021/1612), Dâru'I-Kitâbi'l slâmiy, I. Baskı, Matbâtu'I-Kubrâ el-Emîriyye Bulâk, el-Kâhira- 1313/ 1895.
- Zühaylî Vehbe, *et-Tefsîru'I-Munîr* (XXII), Dima k 1991.